

Tribine
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

224. tribina

ŠTO JE INTERES DRUŠTVA U KONCERNU?

uvodničar: doc. dr. sc. **Antun Bilić**

voditelj i urednik: dr. sc. **Marko Bratković**

Zagreb, 9. listopada 2018.

ŠTO JE INTERES DRUŠTVA U KONCERNU?

M. Bratković:

Dobra večer! Drago mi je što nastavljamo s našom tribinom i nakon ljetne stanke. Slučajno se dogodilo da novu tribinu nakon ljetne stanke kao i prošle godine počinjemo s temom iz prava društva. Prošle je godine gost bio akademik Barbić. Ove godine to je nešto mlađi član iste Katedre doc. dr. sc. Antun Bilić. Drago mi je što je ovdje s nama.

Tema je vrlo aktualna. Pravo društava u novije je vrijeme sve zanimljivije i u širem društvenopolitičkom kontekstu tako da je dobro da je razmotrimo iz stručne pravničke perspektive, osobito pitanje koje je naš uvodničar odabrao kao svoju uvodnu temu. Prepuštam mu riječ i zamolit ću ga da sam objasni zašto upravo ta tema i zašto je važna.

Izvolite, kolega!

A. Bilić:

Dobra večer! Drago mi je što vas vidim. Zahvaljujem organizatorima na pozivu na tribinu Kluba pravnika grada Zagreba. Više sam puta sudjelovao kao gost, ali zadovoljstvo mi je što se mogu pridružiti i kao uvodničar.

Moja je tema interes društva u sastavu koncerna. Počet ćemo od toga što je to uopće interes društva, a možda čak i šire, što je to uopće interes, potom se pozabaviti koncernom kao jednom, možda nedovoljno spominjanom, ali nevjerojatno aktualnom pojavom prava društava. Mislim da neću pogriješiti ako kažem da je velik broj, a možda i većina društava u sastavu koncerna. Koncern nije samo nešto što se spominje u kontekstu Agrokora ili određenih banaka. Koncern je prirodno stanje do kojega najčešće dolazi tako što trgovačka društva investiraju u druga trgovačka društva. Odnosi u njemu, međutim, nisu sami po sebi očiti. Je li riječ o jedinstvu ili mnoštvu pravnih osoba? Tko je glavni? Postavljaju se brojna pitanja. Imamo osnovne odredbe, ali o njima tek moramo razgovarati.

Cilj je mog izlaganja pružiti neke osnovne odgovore na to. Kao što sam najavio, prvi je korak utvrditi što je to uopće interes društva. Tema je dosta apstraktna jer se odnosi baš na same osnove društva. Možda bismo mogli početi još šire, time što je općenito nečiji interes? To je možda preširoko u odnosu na ovu temu, ali nije loše imati na umu. Što znači da netko ima neki interes? Da vas pitam što je vaš interes, vjerojatno biste dosta brzo odgovorili. U krajnjem slučaju, to je vaš subjektivni interes, dakle ono što vi kažete da je vaš interes. Je li to, međutim, uistinu vaš interes? Što bi bio vaš objektivni, u

krajnju ruku, paternalistički shvaćen interes? Može li tko drugi vama reći što je vaš interes? Npr. ako netko zbog svoje karijere, u koju vjeruje, previše žrtvuje i zapostavlja obitelj ili zdravlje, mnogi bi rekli da to nije u njegovu interesu. Što želim reći? Pitanje interesa nije jednostavno ni banalno, čak ni na planu fizičkih osoba, a kamoli kada počnemo govoriti o nečemu tako složenom kao što je društvo, pa onda i neko dioničko društvo u kojemu se sudaraju različite društvene silnice. To je opći kontekst. Sada ćemo krenuti na interes društva. Što je interes društva i koja je njegova uloga? Tek ćemo potom nastaviti s interesom društva u sastavu koncerna.

Počeo bih s ulogom interesa društva, dakle, čemu taj interes služi. Interes društva ključan je pojam prava društava jer on daje smjernice za postupanje članova društva i organa društva. Ovisno o vrsti društva, organi i članovi društva moraju djelovati u njegovu interesu. U društvu osoba to je jednostavnije jer imamo samo članove. Članovi moraju djelovati u interesu društva. Odakle taj interes? Interes društva izravno se izvodi iz pojma cilja društva, a cilj društva nužan je sastojak svakog društva. Svako društvo ima neki svoj cilj koji može biti izričito ili manje izričito određen. Bez cilja nema društva. Društvo ima neki svoj cilj za razliku od fizičkih osoba koje nemaju tako nedvosmisleno određen cilj. Je li nešto u interesu društva, u konačnici ima veze s ciljem toga društva. To je opet dosta apstraktno. Većina društava, osobito trgovačkih društava, kao svoj cilj, pa onda i interes, ima stjecanje dobiti. Primjerice, interes je društva s ograničenom odgovornošću najčešće povećati svoje prihode, a smanjiti rashode. Nije tako jednostavno, kao što ćemo vidjeti, ali za sada je to dovoljno. Svi članovi društva moraju se upregnuti da djeluju u interesu društva. U društvu često djeluju organi, čiji članovi također moraju djelovati u interesu društva. Općenito, svako djelovanje društva moralo bi biti usmjereno u njegovu interesu. U društvima koja imaju organe i upravu članovi društva, kada odlučuju na skupštini, tek bi sekundarno iz načela lojalnosti trebali voditi računa o interesima društva. Za razliku od toga članovi uprave svakodnevno moraju voditi računa o interesima društva. Iz perspektive dioničkog društva, imamo odredbu koja kaže da uprava vodi poslove na vlastitu odgovornost. Imamo i drugu važnu odredbu koja kaže da članovi uprave moraju voditi poslove kao uredni i savjesni gospodarstvenici. Iz toga slijedi da je uprava samostalna, neovisna o ostalim organima, odgovorna za svoje radnje i ona mora djelovati kao što bi savjestan gospodarstvenik. Ne kaže se, međutim, u čijem bi interesu zapravo uprava djelovala. U neku je ruku logično jer je to interes društva. Problem je što je zapravo taj interes. Naš zakonodavac s razlogom nije definirao interes društva.

U njemačkom se pravu o tome puno raspravljalo. Njemačko pravo imalo je određene povijesne definicije interesa društva. Jedna od najvažnijih definicija uvedena je 1937. godine i upućivala je na opći interes naroda i carstva. Možete zamisliti u kojem je kontekstu to bilo doneseno – svojevrsna antikapitalistička tendencija. Trgovačko društvo ne bi trebalo djelovati samo u interesu dioničara, kapitalista, nego u interesu naroda kao cjeline. Jasno je što to znači u kontekstu 1937. godine, ali izvan toga konteksta, i nakon što je Treći Reich propao, ta definicija može doživjeti zanimljive interpretacije. Tu je ključno koliko jedno društvo treba djelovati u općem interesu, uzimajući u obzir sve interesne skupine, ili je, s druge strane, dovoljno da društvo djeluje u interesu ulagatelja, članova, u krajnju ruku kapitalista. Koliko društvo treba biti individualističko, privatnopravno, kapitalističko, a koliko treba djelovati za opće dobro. Ni jedno ni drugo nije nužno jednostavno rješenje pa ne začuđuje da su se njemački i hrvatski zakonodavac naposljetku odlučili izostaviti bilo kakvo upućivanje.

Da se vratim na njemačko pravo, kada se 1965. razgovaralo o prijedlozima nove odredbe, jedan je prijedlog bio da se dioničko društvo vodi u interesu poduzeća, članova, radnika i isto tako općeg dobra. Dakle, vrlo slično toj definiciji iz 1937. godine, samo što se opće dobro nije definiralo preko naroda. Bila je to u tome trenutku dominantna ideologija socijalne države. To, međutim, nije ušlo. Zakonodavac se opredijelio za pragmatični pristup i nije definirao interes društva. Dalje je pitanje što kada su interesi dioničara, radnika i općeg dobra suprotstavljeni. Čemu dati prednost? Još je dominantno tumačenje da se ne smije na apstraktnoj razini dati prednost jednom od tih interesa.

Prezentirat ću vam dva suprotstavljena koncepta pa ćete vidjeti koji vam je bliži i komentirati. Prema jednome od njih, tzv. *stakeholder* teoriji, ishodišna je točka da država daje društvu njegovu pravnu osobnost. Država ga u pravnom smislu „blagoslivlja“ – ono stječe pravnu osobnost da bi služilo svima. Čak i vlasništvo, kao „najprivatniji“ institut privatnoga prava u Ustavu ima svoju socijalnu dimenziju. To više društvo koje ima svoje radnike, dobavljače, *stakeholdere*, koje služi čitavoj zajednici, ne smije biti usmjereno samo na interese svojih dioničara. Uprava mora voditi računa o svima njima. Nema pravila koje će reći – prvo interes dioničara ili prvo interes radnika. Uprava je ta koja će u svakome pojedinom slučaju morati procijeniti kojem će interesu dati prednost. To je definicija koja je dominantna u njemačkom pravu, ali i u hrvatskom pravu. Barem u teoriji. Nije mi poznato da su se sudovi ikada u to upuštali niti bi trebali.

Takvu se shvaćanju, međutim, može postaviti ozbiljan prigovor, a to je – ako uprava služi svima, onda kao da ne služi nikomu. Ako su dioničari nezadovoljni djelovanjem uprave, uprava uvijek može reći da je djelovala u korist radnika. Ako tko prigovara što je s radnicima, uprava može reći da je djelovala zbog općeg dobra. Dakle, ta široka definicija društva ostavlja velik prostor za diskrecijsko djelovanje uprave. Kako ćete reći da je netko odgovoran ako ne možete matematički izraziti štetu koja je nastala?

Kada bi uprava imala savršene sposobnosti za procjenu pravnog interesa ili barem savršenu demokratsku legitimnost, to bi možda imalo smisla, ali upravu biraju dioničari makar preko nadzornog odbora, pa je pitanje ne bi li primarno njihove interese uprava trebala uzimati u obzir. Dioničari su ti koji snose neki rizik. Zbog toga bi njima trebalo dati prednost. To se naziva *shareholder* teorija. I radnici snose rizik, ali radnika se ipak štiti puno više, kao treće osobe. A dioničari su sami prvi na udaru krize, oni prvi neće dobiti dividendu ako društvo ne ostvari dobit.

Osobno sam dosta sklon toj drugoj, *shareholder* teoriji. Njoj se može prigovoriti da je gruba i kapitalistička, ali meni se baš sviđa njezina matematička dimenzija. O čemu je riječ? Čitava je ideja da se uprava veže za nešto što se može provjeriti – maksimalizaciju tržišne pozicije društva. Nije, dakle, riječ o dobiti dioničara jer uprava ne radi u interesu dioničara, nego u interesu društva. Interes društva izražava se pak maksimalizacijom tržišne pozicije. Nije bitno kolika je dividenda i isplaćuje li se stvarno. Bitno je kako društvo stoji na tržištu s obzirom na njezin unutarnji ustroj, je li dovoljno kapitalizirano, je li dovoljno stabilno. Interes društva procjenjuje se, dakle, preko samog poduzeća. Kako je to poduzeće plasirano na tržištu, i to je nešto što je donekle mjerljivo. Znači, uprava bi morala poduzeti svaku svoju radnju imajući na umu kako će se to odraziti na cijene dionica društva. Nije da će ta teorija biti nužno protivna interesima *stakeholdera*. U krajnju bi ruku svi, pa i *stakeholderi*, trebali imati koristi od maksimalizacije tržišne pozicije i povećanja vrijednosti dionica. Očekivanja *stakeholdera* trebala bi se matematički odraziti na tržišnu vrijednost društva. Riječ je o traženju zajedničkog nazivnika. Osim toga, radnici su posebno zaštićeni ili bi barem trebali biti zaštićeni posebnim normama. Vjerovnici su zaštićeni normama prava društava. Javni interes zaštićen je normama javnog prava. Prednost je *shareholder* teorije da preciznije alocira, odnosno matematički izražava sve te različite interese. Nije, naravno, ta teorija bez svojih pogrešaka i nije da bi to nužno morala biti. Ali u slučaju sukoba mislim da bi dioničarima trebalo dati prednost. Razmotrimo to na nekim primjerima.

Danas se puno govori o *corporate social responsibility* (CSR). To je dio neke modernije korporativne kulture. Riječ je o tome da je neko društvo dobro za čitavu zajednicu, da ono donira u dobrotvorne svrhe, bude sponzor sportašima, pomaže udruge itd. Interes *shareholdera* nije nužno suprotstavljen tomu. Imidž društva ima svoju ekonomsku vrijednost. Uprava društva može ulagati u takve stvari, ali bi morala voditi računa kako se to odražava na položaj društva na tržištu. Ulaganje u neke neprofitne svrhe treba imati svrhu poboljšanja imidža društva, a ne ga dovoditi u financijski lošiju poziciju. Ideja je da se oni neprofitni, „nekapitalistički“ elementi mogu svesti na matematički izraz i konačno odraziti na vrijednost toga društva na tržištu. Kritičarima kapitalističkog, neoliberalnog načina razmišljanja to se može činiti ironičnim. Oni će smatrati da je takav matematički, novčani izraz najgore moguće rješenje. Međutim, bez matematičkog izraza vrijednosti društva kao zajedničkog nazivnika različitih interesa nije moguće ostvariti pravnu sigurnost. Daleko od toga da bi se baš sve moglo matematički izraziti. Ali bez toga, pitanje je kako će se izraziti zajednički interes. Ako samo kažemo da uprava djeluje u interesu svih, pitanje je što to znači. Jesmo li dali odriježene ruke? Uprava ništa ne ulaže. Ona nema nikakav rizik. Ona sjedi i dijeli novac komu god hoće pod uvjetom da može paušalno opravdati da to čini za određene svrhe. *Shareholder* teorija računa s tim da bi osviješteni potrošači na tržištu trebali znati prepoznati socijalnu osjetljivost društva. Danas se puno o tome govori. Društvo koje dobro predstavi svoje inicijative može svoj socijalni kapital pretvoriti u tržišni položaj. Nekome to zvuči jako grubo. Pitanje je je li zamisliva bolja jedinica mjere zajedničkog nazivnika u ekonomiji, pravu, pa i društvu. Dopuštam da je to kontroverzno, ali meni se sviđa taj moment mjerenja. Nije matematika savršena, ali možemo li odustati od nje samo zato što nije savršena?

To je samo mali prozor u najvažnije elemente rasprave. Ona je vrlo teoretska i pristaše ovih dvaju modela u praksi mogu doći do zajedničkih, pomirljivih rješenja. Niti su pristaše *shareholder* teorije neprijateljske prema radnicima niti su pristaše *stakeholder* teorije protivne interesima dioničara. Najbolje je rješenje, naravno, u balansu interesa, ali pitanje je kako doći do tog balansa u slučaju sukoba interesa.

Time bih završio o tome što je interes društva. Najviše sam govorio o dioničkom društvu. Slično je u društvu s ograničenom odgovornošću osim što je uprava veoma samostalna i zapravo više ovisi o svojim članovima. Dužna je slušati njihove upute. Tu se ne postavlja pitanje može li uprava odbiti članove. Dakle, uprava u

društvu s ograničenom odgovornošću podređena je članovima tako da model *shareholder* ima automatski prednost.

Sada nešto o koncernu i interesu društva u koncernu. Koncern čine dva ili više društava objedinjenih zajedničkim vođenjem. Za faktični koncern to praktično znači da jedno društvo ima većinu udjela ili glasova u drugom društvu, što stvara presumpciju prevladavajućeg utjecaja, a to pak stvara presumpciju koncerna. U većini slučajeva dovoljno je da jedno društvo ima 51 % udjela u drugome društvu. Stoga je jasno koliko koncerna ima u praksi.

Ograničavam se na faktični koncern koji je najčešći oblik koncerna. Pojam vladajućeg društva, koji je ključan za faktični koncern, već je i etimološki zbunjujuć. Iz pojma da je jedno društvo vladajuće zaključilo bi se da to društvo vlada, da daje ovisnomu društvu upute u interesu vladajućeg društva. Međutim, vladajući položaj nije učinak, nego isključivo pretpostavka koncerna. Puka mogućnost prevladavajućeg utjecaja. Sama mogućnost da možete koga prisiliti, pravno ili nepravno, da što napravi stvara koncern. Faktični koncern odnos je u kojem je netko izložen pravno ili nepravno većinskom utjecaju snažnijega drugoga društva. Učinci faktičnog koncerna, naprotiv, štite ovisno društvo. Vladajuće društvo ne smije iskoristiti svoj vladajući utjecaj na štetu ovisnoga društva, što može biti zbunjujuće. Pretpostavka je da je jedno vladajuće, a učinak je da ne smije vladati. Onaj koji vlada, koji može vladati, ne smije vladati. Zašto ne smije vladati? Sve se svodi na odvojene pravne osobnosti. Jedna je pravna osobnost kao jedan imaginarni čvor, jedna „točka u zraku“ za koju se vežu točno određena prava i obveze. Dioničari, vjerovnici, *stakeholderi*. Mora se znati radi pravne sigurnosti koja prava i obveze pripadaju kojem društvu. Drugim riječima, jedna imovina i odgovarajuće obveze. Ako se to zamuti, imamo pravnu nesigurnost. Doći će do toga da će jedan imati samo imovinu, a drugi samo obveze. Vladajuće društvo, ako želi potpuno vladati, mora pripojiti ovisno društvo ili barem sklopiti ugovor o vođenju poslova. Poanta je učinaka koncerna da vladajuće društvo ne smije davati upute koje bi bile na štetu i protivne interesu ovisnoga društva. Opet, dakle, isti test interesa društva. Što je u interesu ovisnoga društva? Razlikuje se po tome je li dioničko društvo ili je društvo s ograničenom odgovornošću. Generalno gledano, vladajuće društvo ne bi smjelo zlouporabiti svoj položaj jer ako to radi, ono zapravo šteti ovisnom društvu, manjinskim članovima, dioničarima i njegovim vjerovnicima. Do toga ne smije doći. Postoji jedna iznimka kada bi se vladajuće društvo obvezalo ovisnom društvu naknaditi štetu do kraja poslovne godine ili mu dalo odgovarajući zahtjev pod uvjetom da vladajuće

društvo može ispuniti taj zahtjev. Tzv. koncernski privilegij. Onda uprava ovisnoga društva može tu uputu poslušati.

Sada dolazimo do distinkcije između dioničkog društva i društva s ograničenom odgovornošću kao ovisnoga društva. U dioničkom društvu zapravo vrijede opća pravila koja sam već spomenuo. Uprava je samostalna i samostalno odlučuje što će napraviti. Čak i ako mu se vladajuće društvo obveže naknaditi štetu, uprava samo može, ali ne mora slušati upute vladajućeg društva.

U društvu s ograničenom odgovornošću to je malo drukčije. Ondje vladajuće društvo može nametnuti svoju volju, ali ono i dalje ne bi smjelo djelovati protiv interesa ovisnoga društva jer je to protivno načelu lojalnosti koje veže vladajuće društvo. Jedino kada ovisno društvo ne bi imalo nikakve manjinske članove, vladajuće društvo više ne bi moralo poštivati tu neovisnost ovisnoga društva, ne bi postojalo načelo lojalnosti, ne biste ga imali prema kome ispunjavati, jedino biste morali paziti da ne oštetite vjerovnike preko načela očuvanja kapitala. To je dosta tehnički i ne bih htio ulaziti u pojedine zakonske odredbe.

Sada bih htio sumirati ovo izlaganje. S jedne strane, imamo pitanje što je interes društva, što je vrlo složeno pitanje, ali u većini slučajeva odgovor će biti jednostavan. Ako netko mora isplatiti imovinu a da društvo ne dobije nešto zauzvat, makar u obliku novčano izražene reputacije, jasno je da su to radnje koje nisu u interesu društva. To je vrlo očito i bez filozofske rasprave o *shareholderima* i *stakeholderima*. S druge strane, u faktičnom koncernu vladajuće društvo mora se suzdržati da ne prisili ovisno društvo da djeluje na svoju štetu, a na eventualnu korist vladajućeg društva. Pretpostavka je zdrave kulture povezanih društava da se poštuje odvojena osobnost ovisnih društava. Ne smije se dogoditi da puku činjenicu postojanja prevladavajućeg utjecaja većinski dioničar shvati kao ovlast da djeluje na štetu ovisnog društva. Na kome je odgovornost? Ponajprije na upravi ovisnoga društva da prepozna i odbije slijediti takve upute. U krajnju ruku, članovi uprave potencijalno mogu biti odgovorni i civilno i kazнено. Odgovornost je za štetu neograničena.

Ne bih duljio. Tema je veća nego što mogu potpuno pokriti, ali više kao neki uvod u raspravu. Pozdravljam sva pitanja i komentare na ovu temu. Zahvaljujem još jedanput.

M. Bratković:

Nagradimo pljeskom našeg uvodničara. Moram priznati da nikada nisam razmišljao o pravu društava na način kako je današnji uvodničar izložio. Ali jako mi je drago da smo imali prilike čuti i takav

pogled na pravo. Otvaram raspravu i komentare. Svi su komentari i pitanja dobrodošli.

T. Hoško:

Čestitam kolegi Biliću na izvrsnome uvodnom izlaganju. Pitanje nije usko povezano, ali vezano je za nešto što ste rekli u posljednjih nekoliko minuta.

Danas u Hrvatskoj često vidimo vladajuća društva. Koje je vaše mišljenje kako dolazi do toga? Je li riječ o neprimjerenom uređenju, odnosno neprimjerenim odredbama ZTD-a, ili je riječ o nekim pomalo inertnim ovisnim društvima koja se ne usuđuju suprotstaviti šefovskim vladajućim društvima, ili je riječ o čemu trećem?

A. Bilić:

Mislim da je taj problem inherentan pojmu vladajućeg društva u pravu koncerna. Iako vladajuće društvo ne bi smjelo utjecati na upravu, ono će to faktično često moći, bez obzira na okolnost što upravu imenuje nadzorni odbor. Član uprave najčešće će znati kojem dioničaru duguje svoj položaj. Njega skupština može i maknuti, ne doduše izravno, ali ako izgubi njezino povjerenje. Član uprave doživljava dioničara kao vladajućeg jer o njemu ovisi. To je osoba koja ga je postavila i koja će ga maknuti. Osoba o kojoj ovisi bonus koji će dobiti za dobro poslovanje. To nije jednostavno riješiti. Kako mora uprava djelovati? O tome su napisani brojni radovi. Najmanje u Hrvatskoj, ali u Njemačkoj, Engleskoj, Americi. Ne samo pravni nego i sociološki, bihevioristički, iz perspektive teorije igara, tzv. *principal-agent* problem... Kako da onaj koji djeluje za nekoga dovoljno vodi računa o njegovim interesima a da opet ne bude „zarobljen“.

N. Nekić Plevko:

Kako utvrditi granice autonomije? Na koji način utvrditi tu zadnju granicu preko koje se ne može prijeći?

A. Bilić:

Ima više momenata. Počet ću od dioničkog društva koje je možda najvažnije, koje je pravno. Ono bi moralo odbiti svaku štetnu uputu. Ovo je sada zanimljivo. Što je s korisnim uputama? Opet se vraćamo – uprava vodi društvo na vlastitu odgovornost. Ona može slijediti korisnu uputu, ali ne mora. Uputa može biti jako korisna, ali možda uprava ima neke bolje ideje u korist društva. Uprava u dioničkom društvu uvijek bi trebala napraviti ono što je najbolje za njezino društvo. Ne bi smjela slijediti ni korisnu uputu ako ona nije optimalna. To je tako u teoriji, ali u praksi? Uprava mora odgovarati za svu štetu koju nanese svojim djelovanjem. To je povratna sprega. U društvu s ograničenom odgovornošću uprava mora slušati

najčešće i štetne upute, ali ako bi one povrijedile neke temeljne zakonske odredbe, tzv. *compliance*, morala bi ih odbiti.

M. Bratković: Nadovezao bih se na to pitanje. Konkretno, recimo da postoji neka štetna radnja, što savjesna uprava može učiniti da bi zaštitila interese društva u odnosu na vladavajuće?

A. Bilić: Uprava bi mogla reći da ne želi slijediti uputu.

M. Bratković: Ali se izlaže sankciji.

A. Bilić: U dioničkom društvu opoziv ne bi mogao uslijediti automatski, trebao bi neki važan razlog. Uprava uživa sudsku zaštitu, ali prvom prigodom neće dobiti razrješnicu. Osim toga i nadzorni odbor kontrolira većinski dioničar. Uprava u dioničkom društvu ipak je nešto manje na udaru nego u društvu s ograničenom odgovornošću.

M. Bratković: Je li to dovelo do situacije o kojoj govorimo u Hrvatskoj?

A. Bilić: U krajnju ruku u bilo kojem kontekstu i bilo kojoj državi.

Petar Ceronja: Čestitke uvodničaru na izlaganju. Volim ta pravna izlaganja s malo filozofskih elemenata kao što je ovo.

Vratio bih se na pravni pozitivizam. Vidite li prostora za izmjene ZTD-a u području ovisnoga i vladajućeg društva u odnosu faktičnog koncerna, u krajnjoj liniji i cijele te glave koja uređuje povezanost društava?

Drugo je pitanje vidite li možda psihološki problem u tome da se računovodstveno-revizijski financijska izvješća konsolidiraju u jedno matično izvješće. Daje li ta računovodstveno-revizijska konsolidacija poticaj na davanje uputa koje su nominalno na štetu ovisnoga društva, ali bi zapravo trebale biti na korist koncerna?

A. Bilić: Odgovor na prvo pitanje. Puno bih toga mogao reći, što je možda i proturječno. S jedne strane, mislim da bi bilo prostora za izmjene ZTD-a o povezanim društvima. Mislim da taj dio ZTD-a ima vrlo komplicirane odredbe i neke vrste povezanosti koje nisam spominjao i koje se u praksi ne primjenjuju. Samo bih naznačio da je ovo što mi imamo, njemačko pravo koncerna. Na europskoj razini, koliko pratim, ono polako ispada iz mode, pa čak i kod Nijemaca. U Njemačkoj i Hrvatskoj odnos vladajućeg i ovisnog društva temelji se na pojedinačnom obračunu svake pojedine radnje koju vladajuće društvo ovisnomu društvu mora kompenzirati. To je vrlo složeno. To

je jako dobra zaštita, ali se smatra nepraktičnom. Primjerice, francuskom doktrinom *Rozenblum* ipak se pojednostavnjuju pretpostavke za dopušteni utjecaj vladajućeg društva. Mislim da ima prostora za pojednostavnjivanje u hrvatskom pravu. S druge strane, treba uvijek biti oprezan prema zakonskim izmjenama, prema ideji da će, čim promijenimo zakonodavni okvir, sve biti odlično. Mislim da su zakonske osnove dobre. Štetne se upute ne smiju davati. Ako se to ne poštuje, neće nas nikakva zakonodavna promjena spasiti. Moja akademska znatiželja bila bi zadovoljena određenim izmjenama, ali bi li to nužno bilo bolje, ne znam.

Drugo pitanje, računovodstvena konsolidacija. Kao što znate, u koncernu vladajuće društvo mora prikazivati konsolidirana izvješća, objedinjena na razini cijeloga koncerna, i to je određen signal njegovim ulagačima. Sigurno da i to može biti poticaj, da što bolje izgleda kao cjelina, da vladajuće društvo koristi svoj vladajući utjecaj. Nije nužno da svako vladajuće društvo zahtijeva od ovisnog društva da ne znam što radi. Dapače, vladajuće društvo ima pravo legitimno izmijeniti statut ovisnoga društva i ustrojiti ovisno društvo kako njemu odgovara. Ideja je da to budu odvojene, ali funkcionalno usklađene cjeline.

Još da se vratimo na ono pitanje što s uputom. Da, uprava vladajućeg društva teoretski može biti „bezobrazna“ i uopće ne odgovoriti na uputu, ali nije u tom poanta. Poanta je u tome da se vladajuće društvo drži svojih ograničenja pa će imati zdrav odnos.

M. Bratković:

Govorili smo na apstraktnoj razini, ali vjerujem da je svima jasno da su to vrlo konkretna pitanja koja smo naznačili. Koja je zapravo uloga koncerna u društvu?

A. Bilić:

Znam za Austriju i Njemačku jer one su pedantne u takvim stvarima. Njihova je procjena da se 80 ili 90 % društava nalazi u koncernu. Dakle, visokokoncernizirana pravna situacija. U Hrvatskoj nije to samo Agrokor ili nekolicina velikih koncerna, ima puno malih društava s ograničenom odgovornošću i jednostavnih društava s ograničenom odgovornošću. Koncerna će biti puno i u budućnosti.

M. Bratković:

Ako nema daljnjih komentara, za večeras možemo zaključiti. Molim vas, nagradimo pljeskom našeg uvodničara.

Vidimo se sljedeći mjesec s novom temom – pravosudni ispit. Govorit ćemo o njemu iz perspektive ispitivača i ispitanika. Dobrodošli ste uključiti se i u tu raspravu. Hvala i doviđenja!